

Yazar/Author
Cihan PALANCI*

Makale Adı/Article Name

İan Hacking'in Sosyal İnşa Kavramı Bağlamında Kimlik Hareketlerini Anlamak

Understanding Identity Movements in the Context of Ian Hacking's Concept of Social Construction

ÖZ

İan Hacking, Türkiye'de sosyal bilimler alanında son dönemde literatürde yer bulmasına karşın henüz hak ettiği yerde değildir. Halbuki ülkemiz yazın dünyasında Foucault'nun tanınırlığını düşünecek olursak, Hacking'in hem Foucault ile olan ortak akademik serüveni hem de kuramsal yakınlığı bağlamı akademinin Hacking'e olan mesafesini anlaşılmaz kılmaktadır. Hacking, Foucault'nun kavramlarından oldukça etkilenmiştir. Bununla birlikte bu kavramları statik bir düzlemde ele almamış, katmanlaştırmış ve olabildiğince yeni mecralarda konumlandırmıştır. Makale bu anlamıyla Hacking'in "tarihsel ontoloji", "sosyal inşa", "dinamik nominalizm" gibi nosyonlarını açıklayıp, bunların kimlik hareketlerine olan etkisinin kuramsal çerçevesini tartışacaktır. Bu kavramlar genel olarak Foucault külliyatına aittir dolayısıyla kavramların Hacking'de nasıl bir dönüşüme uğradığı ve boyutlandığı meselesi oldukça önemlidir. Şunu net bir şekilde söylemek gerekir; Hacking'in özellikle nominalizmin "kategori" yaratmadaki rolünü açıklama biçimi sosyal bilimlerde önemli bir alan açmıştır. Kimlik hareketleri de teorilerini olgunlaştırırken nominalizmin "dinamik" işleyişinden oldukça faydalanmışlardır. Makale bu anlamıyla kurama içkin tartışmalara değinip, kimlik hareketlerinin Hacking'in teorisini ele alış biçimlerinin altını çizecektir.

Anahtar Kelimeler: Hacking, Sosyal İnşa, Dinamik Nominalizm, Tarihsel Ontoloji, Kimlik Hareketleri

ABSTRACT

Although Ian Hacking has recently found a place in the literature of the social sciences in Turkey, he has not yet attained the recognition he deserves. Yet, considering Foucault's prominence in our country's literary world, the academic community's distance from Hacking—given both his shared academic journey with Foucault and their theoretical affinity—is puzzling. Hacking has been significantly influenced by Foucault's concepts. However, he has not treated these concepts on a static plane; rather, he has layered them and situated them in as many new contexts as possible. In this sense, the article will explain Hacking's concepts such as "historical ontology," "social construction," and "dynamic nominalism," and discuss the theoretical framework of their impact on identity movements. Since these concepts generally belong to Foucault's body of work, the question of how they have been transformed and expanded in Hacking's work is of great importance. It must be clearly stated that Hacking's approach to explaining the role of nominalism in "creating categories" has opened up a significant new field in the social sciences. Identity movements, in particular, have drawn heavily on the "dynamic" functioning of nominalism as they have developed their theories. In this sense, the article will address debates inherent to the theory and highlight the ways in which identity movements have engaged with Hacking's theory.

Keywords: Hacking, Social Construction, Dynamic Nominalism, Historical Ontology, Identity Movements

* Dr. Öğr. Üyesi., Munzur Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: cihanpalanci@munzur.edu.tr.

Extended Abstract

One of Foucault's less frequently cited concepts is historical ontology. The concept appears most clearly in his essay "What Is Enlightenment?" In this essay, Foucault essentially argues that subjectivities are historically constructed and that there can be no universal human essence. Accordingly, through historical ontology, Foucault explains which knowledge-power mechanisms are used to "construct" historical a priori assumptions. Another concept of Foucault's that is rarely discussed alongside historical ontology is historical nominalism. Historical nominalism serves as a complement to the ontologies of Foucault and Hacking. Accordingly, for specific objects or entities to be constructed, concepts and categories must first be constructed. In this context, classifications such as criminality, madness, race, and gender are formed in this manner. These concepts are formed within the discursive and institutional planes and within the context of specific power relations. At this point, the discipline Hacking focuses on most is statistics. According to him, a massive "flood of numbers" emerged in Europe starting in the 1820s. What Hacking found within this flood of numbers was, in particular, the existence of "abnormal" categories in society. Deviance, insanity, suicide, prostitution, vagrancy, crimes against persons, crimes against property, drunkenness, the destitute, and so on. As the process of enumeration progressed, new subcategories continually emerged. For instance, while the mentally ill were categorized into numerous subcategories, thousands of different classifications of murder were also established. The methods of counting and classifying people were constantly refined. Hacking often points out that these categories do not reflect reality, yet the state has turned this into a kind of habit alongside social transformations. As mentioned, the formation of these classifications is unique and local. It is also contagious in the sense that it permeates nearly all layers of social relations and institutions. In factories, educational institutions, and hospitals, counting and categorizing have become a kind of habit. These categories, in fact, do not merely alter the perspectives of the labeled individuals toward themselves; they also influence our own approaches toward these people. Furthermore, our relationship with ourselves and our sense of self also share in this transformation. The aim here is not merely to process data through innocent-looking tables, graphs, and charts, but rather to establish control through a form of "statistical panopticism." As noted in the article, this phenomenon is characteristic of modernism. Through control mechanisms, risks posed by densely populated cities and the capitalist market are mitigated.

Hacking's contribution to nominalism lies in the way he renders it dynamic. Accordingly, Hacking shows us that nominalism is not a static, unchanging, or non-interactive concept, and he offers a highly illuminating explanation of how the concept operates in creating specific subjectivities. According to him, the moment any human category is formed, the people who fall into that category also come into being, and this process of formation occurs through mechanisms specific to each particular identity. Regardless of which constructed object he addresses in his works, Hacking deciphers the unique mechanisms of the object's formation process with a highly nuanced empiricism. For example, as the concept of "alcoholism" is constructed at a historical moment, a class of people labeled "alcoholics" emerges within a segment of society. Consequently, the diagnosis gives rise to a discursive network that enters circulation. Accordingly, two distinct discourses on alcoholism become public: the first centers on the notion that alcoholism is a moral problem. The other is the claim that it is a physiological illness. With this process, a new type of subjectivity—the category of the "alcoholic person"—emerges. Another example concerns tuberculosis: until a certain period, tuberculosis was not merely a disease but a consequence of moral deviations; society placed this deviation at the center of the disease. However, over time, we "discovered" that the root of tuberculosis lay in slowly dividing bacteria that we could eliminate. The constructed "tubercular person" remained in that century and vanished. According to Hacking, this entire process operates from the top down through institutional disciplines such as statistics, medicine, and law. Along with this top-down "labeling," subjects respond to it in specific ways. While some remain in a more passive position and accept the situation, others intervene in the process through certain resistance mechanisms, creating pressure from the bottom up. With this pressure, "those above" may revise their labels or render them completely invalid. For Hacking, those who demonstrate such resistance and facilitate revision are particularly identity movements that encompass social opposition. The article's primary aim emerges at this point. Hacking's

significance is quite evident in the theoretical map of identity movements. In this sense, Hacking does not merely offer a projection regarding the construction of specific-minor identities; it also provides important theoretical possibilities concerning the construction of major identities such as gender, race, and the feminist movement. Is there a universal “womanhood” or “race,” or have these categories been historically constructed? According to Hacking’s nominalism, all these classifications are actually formed in a relational manner and in connection with power relations. Identity movements incorporate this line of thought to construct the resistance in question through an onto-political discourse. The most fundamental issue here is that these movements must both avoid essentialism and universalist approaches while also naming the political movement and addressing a broad audience. In this sense, naming the movement and making certain essentialist references centered on that name is the most critical trap for these movements. The article also provides explanations regarding how identity movements cope with this situation.

The article sought to conduct historical analyses while avoiding descriptions as much as possible. In this regard, while remaining faithful to both Foucault and Hacking, it explored the dynamic relationship between the concepts and contexts under discussion within the framework of power, knowledge, and subjectivity. The historical transformation of nominalism and how it has been assessed by political movements were explained using an archaeological approach. The connection between this entire process and power relations was also one of the most important points considered in the article.

Giriş

Hacking’in *College de France’a* kabul edilen ilk İngilizce konuşan öğretim üyesi olmasının Foucault’nun düşünsel mirasına olan sadakatiyle ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Hacking bu mirası olduğu gibi aktarmamış, Foucault’nun arkeolojik ve soy kütük yöntemini kullanarak yeni mecralarda araştırmalarını yürütmüş ve onun eksik bıraktığı kavramsal haritaya yeni eklemeler yapmıştır. Değindiği gibi, dönemi içerisinde Fransa akademisi gibi oldukça sert ve kısmen içe kapalı olan bu alana kabul edilebilmenin koşulunu da Hacking’in bu özgünlüğü ve katkısında aramak gerekir. Hacking’in Foucault dışındaki kavramsal akrabalarına ayrıntılarıyla değinecek olmamızla birlikte bu ilişkiyi birkaç ana başlıkta açmak girizgâh olması açısından önemlidir. Bunlar “*tarihsel ontoloji*” ve *nominalizmdir*. Tarihsel ontoloji, genel Foucault külliyatı içerisinde pek görülmez ve dikkat çekmez. Bununla birlikte kavram, Hacking’in kuramsal hattı açısından oldukça belirleyici bir zemin oluşturmaktadır. Tarihsel ontoloji için sosyal teori açısından özetle söylenecek ilk şey, kaynağında Foucaultcu nominalizmin olması ve bu bağlamda evrensel özlerin-varlıkların reddedilmesi gerçeğidir. Nominalizm ise, araştırma nesnelerinin-epistemelerin keşfedilmeyi bekleyen belirli yapılar olmadığı bilakis karmaşık pratiklerin işlemesiyle inşa edilen “şeyler” olduğuyla ilgilidir. İkinciyle bağlantılı olarak hem Hacking hem de Foucault için bazı insan kategorileri de bahsedilen inşanın bir sonucu olarak ortaya çıkar. Tarihte özellikle “anormal” olarak nitelendirilen kimlik kategorileri iki düşünürün de ilgi alanına girer. Hacking nominalizme, “döngüsel etki” (*looping effect*) kavramını içkinleştirerek bu kurguların ilişkisel ve dinamik yönünü daha da belirginleştirir. İktidar ilişkilerinin karmaşık işleyişiyle inşa edilen kategorilere dâhil olan insanlar, söylemin kamusal olarak dolaşıma girmesiyle birlikte belirli bir dönüşüm yaşarlar ve kendilerini uzmanların kurguladığı öznellik biçimleriyle algırlar. Makalede bu değiniler ayrıntılandırılacak ve Hacking’in kavramlarının toplumsal iktidar ilişkilerini anlamak açısından bir projeksiyon olma işlevi tartışılacaktır.

Son dönem özellikle kimlik hareketleri bağlamında Hacking’in kuramı, bu hareketleri kavramak açısından önemli bir alet çantası işlevi görmektedir. Teorinin kendisi zaten tek başına oldukça kışkırtıcı ve politik iken, bahsedilen toplumsal hareketlerin vizörü olması durumu bu politikliğin radikalliğini arttırmaktadır. Dolayısıyla çalışmada kimlik hareketleri ile Hacking rabitası

açıklanacak ve iktidarın bu kimlikleri hangi mekanizmalarla içermeye uğraş verdiğine değinilecektir. Özetle makale, Hacking’in teorisinin politik-ontolojinin kapılarını nasıl araladığını ve araştırma nesnelerinin iktidar tarafından nasıl inşa edildiğini, buna karşın inşa edilen bazı kategorilerin iktidarla olan dinamik ilişkisini serimlemeye çalışacaktır. Bu bağlamda, kimlik hareketlerinin Hacking’i anlama ve alımlamadaki en önemli noktalardan birisi, kendilerini yukarıdan etiketlenen birer pasif-özne yerine o kategorileri değiştiren birer fail olarak düşünmeleridir.

Makale kaleme alınırken sorunsallaştırılan konuya ilişkin okumalar eleştirel kuramın zaviyesinden gerçekleştirilmiştir. Zaten çalışılan düşünürlerin bize sunduğu şey aslında sadece bir kavramı-tarihsel olguyu sorunsallaştırmak değil aynı zamanda genel bir yöntem ve alet kutusu önerisidir. Hem nominalist bakış açısı hem de onunla iç içe düşünülebilecek tarihsel ontoloji kavramı bu önerinin kerteriz noktalarıdır. Bu anlamda makale yöntemsel olarak bu saiklere sadık kalmış ve bu iki kavramı bahsedilen eleştirel zaviyenin iki merceği olarak kullanmıştır. Nominalizm kavramının köklerinin oldukça eskiye dayanması sebebiyle, kavramın ilk kullanıldığı halin geçirdiği dönüşümler ve eleştiriler, metinlerarası okumaların temel motivasyonu olurken belirli bir ilişkisel hat korunmaya çalışılmıştır. Makalede Hacking’in dinamik nominalizmi ve ampirizmi ile Foucault’nun soykütüğü birbirini besleyen iki yöntemsel kompleks olarak düşünülmüş ve toplumsal kimliklerin-kategorilerin iktidarla olan rabitası serimlenmeye çalışılmıştır.

1. Hacking’in “İnsanları Yaratmak” Kavramının İzlerini Sürmek

Hacking’in “insanları yaratmak” gibi oldukça iddialı kuramını anlamak adına bir dizi başka kavramı açmak gerekir. Bunlardan ilki kuşkusuz tarihsel ontolojidir. Tarihsel ontoloji aslına bakılırsa Hacking’in Foucault’dan ödünç aldığı ve teorisinin ufuk çizgisi sayılabilecek bir alansal hattı-sınırı belirlediği bir noktada konumlanır. Foucault tarihsel ontoloji kavramına eserlerinde çok sık değinmemiştir, bununla birlikte kavramla neyi kastettiğini ünlü Aydınlanma Nedir? (*What is Enlightenment?*) makalesinde açıklamıştır. Metin genel olarak Kant’ı referans alan ve kimi bölümlerinde filozofu öven, kimi bölümlerinde ise belirli eleştirileri içeren bir tonda kaleme alınmıştır. Örneğin Foucault, Kant’ın Aydınlanma ile bağlantı kurarak formüle ettiği benliğimiz üzerine düşünme ve eleştirel sorgulama meselesinin güncelliğini hiç yitirmediğini ve bu geleneğin öncülerinden birisinin Kant olduğunun altını çizer. Foucault bunu yapmanın yani kendimize yönelttiğimiz eleştirel ontolojinin yolunun da aslında bizi sınırlayan şeylerin tarihsel analizini yapmaktan geçtiğini ifade eder (Foucault, 1984: 319). Bununla birlikte Foucault, Kant’ın aydınlanma kavramını oldukça tekil bulur. Onun evrensel aydınlanmacılığını eleştirirken insan denen varlığa nasıl bu derece anlam yüklediğini anlamaz (Rajchman, 1983: 13). Foucault tarihsel ontolojiyi genel olarak üç hat üzerinden açıklar, bunlar; bilgi, güç ve etiktir. Foucault bu hatlar üzerinden şu soruları sorar: Bizler kendi bilginin öznelere olarak nasıl yapılandırılıyor? Güç ilişkilerini kullanan veya ona boyun eğen özneler olarak nasıl yapılandırılıyor? Kendi eylemlerimizin ahlaki öznelere olarak nasıl yapılandırılıyor? Foucault bu genelleştirilmiş soruların her tarihsel pratik üzerinden spesifik bir havzaya işaret ettiğini yani kendine özgü maddiliklerinin, söylemlerinin, iktidar ilişkilerinin olduğunu belirtir (Foucault, 1984: 318). Tarihsel ontoloji Martinez’in aktardığı gibi, bir anlamda tarihsel apriorilerin ortaya çıkarılması pratiğidir. Bu anlamıyla hem Foucault hem de Hacking genel olarak statik ve evrensel kabul edilen insan özelliklerinin tarihsel olarak esnek olduğunu iddia ederler ve çokluğun analizine göre bu işleyişi açıklarlar. Buna göre, varlık kavramı genel terimler ya da soyutlamalarla ele alınamaz, kişinin oluşumu spesifik süreçler dahilinde gerçekleşir. Bu kavrayışın bizi götürdüğü yer

kuşkusuz “insan doğası” denen şeyin olamayacağıdır (Martínez, 2022: 12-13). Buradan hareketle tarihsel öznellikler Kant’ın evrensel öznelliğiyle karşı karşıya gelir. Belirli bir tarihte varlığı evrenselleştirilerek damgalanan öznellik aslında sadece o dönemin öznelliğidir. Daha da ötesi belirli spesifik öznellik tipleri bizzat tarihsel ontoloji perspektifinden inşa edilir. Çoğunlukla psikiyatrik sınıflandırmalar ya da belirli cinsellik biçimlerinin inşası hem Hacking hem de Foucault tarafından tespit edilmiştir. Bu tespitler mutlak bir biçimde aşkın değil ampiriktir, özellikle Hacking tüm bu kategorizasyon ve inşa sürecini “kağıt üstünde” değerlendirmez, hepsinin spesifik “oluşturulma” sürecini adım adım izler. Buradaki en önemli nokta kuşkusuz Hacking için istatistiğin yoğun bir şekilde kullanılmasıdır:

“1820 civarında, büyük sayı selinin başlangıcında ne buluyorum? Sapkınlık, delilik, intihar, fuhuş, serserilik, kişiye karşı suç, mala karşı suç, sarhoşluk, sefiller gibi istatistiklerden başka bir şey değil. Bu geniş veri dizilerine ahlaki analiz denir. Örneğin, sayım ilerledikçe delilerin sürekli alt bölümlerini ve yeniden düzenlemelerini buluyoruz. 4.000’den fazla farklı, iç içe geçmiş cinayet motifinin sınıflandırmalarını buluyoruz. Bu tür delilerin veya genel olarak bu cinayet motiflerinin, onları sayma pratiği ortaya çıkana kadar var olduğuna inanmıyorum. İnsanları saymanın sürekli yeni yolları geliştirildi. İnsanların içine düşebileceği ve sayılabileceği yeni kategoriler oluşturuldu. Hatta farklı eyaletlerdeki on yıllık nüfus sayımları bile, insanların içine düştüğü kategorilerin her on yılda bir değiştiğini şaşırtıcı bir şekilde gösteriyor. Bu kısmen sosyal değişimin yeni insan kategorileri oluşturmasından kaynaklanıyor, ancak bence sayımlar sadece raporlama değildi. Bunlar, insanların var olma biçimlerinin yeni türlerinin yaratılmasının ayrıntılı, iyi niyetli, hatta masum bir parçasıydı ve insanlar masumca bu yeni kategorilere düşmeyi “seçtiler”.” (Hacking, 2002: 49).

Hacking için kavramın inşası ile nesnenin inşası arasındaki ayrım vurgulanmalıdır. Bu ayrım aynı zamanda Hacking’in açıkladığı inşa pratiğinin içeriğini de anlamamıza yardımcı olur. Dolayısıyla tam burada tarihsel ontolojiye oldukça yakın bir kavram olan nominalizme geçiş yapmak gerekir. Foucault ve Hacking’in ortaklaştığı üzere, nominalizm tıpkı öznellikler “yaratmak” gibi, özellikle “insan” ile ilgili kavramların da nesnel ve evrensel olmadıklarını ve tarihsel olarak belirli kurumlar, söylemler ve güç ilişkileriyle üretildiklerini ifade eder. Buradan hareketle nominalizm örneğin, suçluluk, delilik, ırk ve cinsiyet gibi kavramların ve kategorilerin spesifik olarak inşa edildiklerini serimler. Nominalizm bu anlamıyla tarihsel ontolojinin hem epistemik (bilgisel-yöntemsel) kısmı hem de ontolojinin kurucu mantığıdır. İnsanın inşası bilginin ve kavramların mihmendarlığında ve spesifik pratiklerle gerçekleşir dolayısıyla iç içe olmak koşuluyla, varlık tarihsel ise kavramlar da tarihseldir, en azından Foucault ve Hacking için durum böyledir.

Hacking eserinde ayrıca kısmi bir özeleştirici yaparak kuramını berraklaştırır. Hacking için örneğin, “çocuk istismarı” meselesinde çocuğa yönelik şiddet ve istismar tabii ki hep vardı ve bu gerçek bir kötülüktü. Fakat kavramın inşa edilmesi de bir majör gerçekliktir. Hacking’in yaklaşımına göre böyle bir kategorinin oluşturulmasında bir dizi uygulama -tıp, istatistik, hukuk vs- yürürlüğe konulmuş ve tarihin bir anında zorunlu olmayan bu süreç yaşanmıştır. Hacking inşa ile gerçeklik kavramlarının birbirleriyle çelişmediğini, inşa ya da kurguların da belirli gerçek etkileri ve yankıları olduğunu ifade eder. O eserinde, nominalizm kavrayışına “dinamizm” ögesini eklemeler ve “döngüsel etki” (*looping effect*) kavramını vurgulayarak iddiasını ispatlar (Hacking, 1999: 29). Buradan hareketle aslında belirli insan kategorilerinin yaratılması aynı zamanda o kategori içerisine giren belirli öznellik biçimlerinin de yaratılması demektir. Bu doğal ve kendiliğinden bir işleyişle olmaz, mevcudiyeti zorunlu değildir ve her sosyal sınıflandırmayı mutlak olarak inşa edilmiş olarak değerlendiremeyiz. Dolayısıyla tarihsel ontolojinin projeksiyonundan, hem belirli tarihsellikler içerisinde genelleştirilmiş öznellikler hem de özel bir takım düzeneklerle oluşturulmuş “spesifik” öznellik biçimlerini açıklayan teoriler “Kant’ın hiç de hoşuna gitmeyecek” alanlar açarlar. Foucault yine Hacking’in ön açıcısı olarak genel öznellikler ile spesifik olarak inşa edilen öznellikler arasında bir bağ ve anlatı kurar. Normal insanın yaratılması

da bu anlamda spesifik anormalliğin inşa edilmesiyle ilişkilidir. Berkovits, iktidar düzenekleriyle disiplin kurumlarının iç içe geçip evrensel bir insan özü yaratma arzularını modernite ile ilişkilendirir. Bu aslında ideolojiktir ve normalleştirmeye birlikte itaati devreye sokar. Suçlu yaratmak psikiyatrinin ceza ve hukuksal alana sızabilmesiyle mümkün olur. Psikiyatri sayesinde suçlu farklı bir normatiflik sistemine yani psikiyatrinin kavramlarına göre sınıflandırılacak buna paralel olarak da hukuki süreç değişecektir. Hukuki normlar bu durumda psikiyatrik normların öncülüğünde hareket edecek ve “anormal” bir kategori yaratılacaktır. Suçluluk denen hukuki norm bu aşamada artık akıl hastalığına indirgenecek ve toplumun geneli bu işleyişle birlikte anormalliği keşfedecektir. Dolayısıyla: “Psikiyatri ve bu bilimin uygulandığı kurumlar, yalnızca bir tür toplumsal sapmanın algılanabileceği akıl hastalığı ve anormallik kavramını değil, aynı zamanda akıl hastası ya da anormal bireylerin gerçekliğini de kurgular.” (Berkovits, 2015: 64-65).

Hacking, belirli insan türlerinin icat ya da inşa edilmesini farklı dönemselliklerle ve kendine özgü düzenekler dâhilinde gerçekleştiğini bize göstermiştir. Yine örneğin, çoklu kişilik bozukluğunun ilk ortaya çıktığı zamanın 1875 yılı civarında olduğunu ve bu tarihten önce böyle bir kategori olmadığını eserinde yazar. Hacking bu tarihten önceki vakaların parmakla sayılacak kadar az olduğunu fakat tanıyla birlikte bir patlama yaşandığını ve öncelikle Fransa’da sonrasında Amerika’da vaka artışlarının büyük boyutlara ulaştığını eserinde aktarır (Hacking, 2002: 100-101). Hacking’in yine başka bir örneği intihar üzerinedir. Metninde intihar meselesini anlatırken bizler bir anlamda onun ampirizmindeki en merkezi yaklaşımı da kavrarız. Hacking 19. yüzyıl itibarıyla istatistiğin baş aktör olduğu bir sayma ve kategorize etme çılgınlığının yaşandığını belirtir. O, intihar, fuhuş, sarhoşluk, serserilik, delilik, suç gibi konuların sistematik analizinin gerçekleştirilmesi amacıyla devletin neredeyse seferber olduğunu ve örneğin, her intihar vakasının 21 farklı şekilde sınıflandırıldığını aktarır. Hacking intihar denen pratiğin inşası-icadı ile ilgili oldukça çarpıcı tespitler yapar. İstatistikçiler cesetleri sayar, tıp uzmanları intiharın sebepleri hakkında cesedi inceler ve belirli sonuçlara varır, polis ise cesedin ceplerindeki nesnelere kadar inceleyip her şeyi kaydeder. İntihar belirli bir anda ulusal karakterlerin bir göstereni haline gelir. Fransızlar karbon monoksit ve boğulmayı tercih eder, İngilizler ise kendilerini asar veya vurur (Hacking, 2002: 100, 112).

Hacking, istatistiğin ve sayma işleminin ya da anket sorularının sadece verili olanı tespit etmediğini yeni sınıflandırmaların ve sayma teknolojilerinin bürokratlar tarafından nasıl pratikleştirildiğine de dikkat çekiyordu. Ona göre bürokratların sunduğu çoğu olgu daha önce hiç yoktu, insanları sayabilmenin yolu onları bir şekilde yeni icat edilmiş belirli kategorinin içine dâhil etmektir. İnsanlarla ilgili toplanan veriler sadece onları kavrayış biçimlerimizi etkilemedi aynı zamanda yanı başımızdaki insanları tarif etme biçimlerimizi de etkiledi. Bunun da ötesinde kendimizi kavrayışımız da bu kategorilerle birlikte yeniden belirlendi. Hacking oldukça ironik bir örnekle Marx’ın fabrika müfettişlerinin işçiler hakkında tuttuğu raporları okuduğunu belirtir ve şu ifadeleri kullanır: “Sınıf bilinci üzerinde en çok kimin etkisi olmuştur; Marx’ın mı, yoksa insanların kendilerini içinde gördükleri sınıflandırmaları yaratan resmi raporları yazanların mı? İşte bunlar, “insanları tertipleme” adını verdiğim konudaki sorulara örnektir” (Hacking, 2005: 15). Tekrardan istatistiğe dönersek, Hacking “sayıların çığı” olarak tarif ettiği dönüşümü ve istatistiğin gücünün önemini yine Foucault’dan ilhamla gerçekleştirdi. Foucault da Hacking gibi istatistiğin ve sınıflandırmanın tarihini benzer izleklerde somutlarken bir “devlet bilimi” olan istatistik disiplini yönetimin esas çekirdeği olarak gördü. Foucault istatistiğin ortaya çıkmasının, hükümlerinin yönetiminin bir aileyi yönetmek gibi düşünüldüğü pre-modern dönemin yönetim

biçiminin ortadan kalkmasındaki en önemli etken olduğunu belirtir. Hükümranlılığın fazla katı ve esneklik içermeyen çerçevesi, ailenin dar ve zayıf görünüşüyle örtüşmez. Başka bir sorun ekonominin o dönem için sadece ailenin idaresine gönderme yapan yetersiz bir kavram olmasıydı. Foucault'ya göre bu döngüyü kıran şey, tarımdaki üretim artışı, parasal bolluk ve nüfus artışıdır. Yönetim sanatındaki değişimin ve sınırlarını genişletmesinin temel sebepleri bunlardır. Ekonomi artık aile dışındaki bir odağa yani nüfusa kaymıştır. Nüfus bu anlamda sadece modern ekonominin bir değişkeni değil aynı zamanda kendi içerisinde de sorunlar barındıran ve belirli aygıtlarla bu sorunların tespiti, kontrolü ve çözümü adına yönetimin hedef aldığı bir faildir. Bu bağlamda istatistik bilimi yönetimin alanını genişletmesi ve modern bir niteliğe bürünmesindeki en etkili araç olmuştur. Nüfusun kendine özgü düzenlilikleri, ölüm-doğum oranları, hastalık, kaza gibi değişkenler istatistik ile ortaya çıkarılır. İstatistik ayrıca nüfusun kendi varoluşuna dönük etkiler barındırdığını ve bu etkilerin aile gibi sınırlı bir kavrama indirgenemeyeceğini gösterir; büyük salgınlar, endemik yayılımlar, çalışma ve zenginlik döngüsü gibi (Foucault, 2013: 93-94). Foucault aslına bakılırsa nüfusun bir ruhu olduğunu ve bu ruhu devletin oldukça erken bir tarihte fark ettiğini bize açıklar. Dolayısıyla Hacking, Foucault'nun açtığı patikadan ilerleyerek kimlikler inşa etmenin yolunu bizlere göstermiştir. Hacking'in bize gösterdiği şey aslında bir çeşit "istatistiksel panoptizm" durumudur. Oluşturulan tüm tablolar, çizelgeler, grafikler birer masum verinin işlenmesinden öte iktidarın himayesinde birey türlerinin sınıflandırılmasının ve denetiminin birer aracıdır (Koopman, 2015: 579). Çok muhtemeldir ki yukarıda değinilen "panoptizm" artan nüfus dışında ayrıca kapitalizmin yarattığı belirsizliklerin bir şekilde giderilmesi ile ilgilidir. Piyasadaki belirsizlik ve kaosu hangi toplumsal problemlere yol açacağı açıktır. Losoncz ve Gvozden'in belirttiği gibi, piyasa benzeri belirsizliklerin giderilmesinin yolu sıkı kontroldür, kontrolle birlikte izleme, yeniden değerlendirme, tanıma gibi zorunluluklar devlet kurumları için önemlidir. Bu kurumlar "aklın tatlı despotizmiyle" verileri işler ve yeniden üretirler (Losoncz ve Gvozden, 2015: 152). "Aklın tatlı despotizmi" doğru bir kavram mıdır bilinmez fakat Sparta'nın ifadesiyle eğitim, tıp, hukuk ya da sosyal bilimlerdeki uzmanların bilgi sahibi olmak istediği grupların toplum için "sorun teşkil edenler" olması tesadüf değildir. Sınıflandırma her dönemde vardı fakat modernitenin mantığı çerçevesinde bu pratik sistemli hale getirildi. Mevcut yerel standartların oluşturulması ve sadece yukarıda sayılan uzmanlıklarla değil toplumsal olanın her kılcalında, örneğin fabrikalarda, normlar belirlemek ve insanları bu normlara uydurmaya teşvik etmek bahsedilen modernitenin mantığının gereği idi (Sparti, 2001: 341-342).

İnsanların sınıflandırılması ve belirli insan kategorilerinin inşa edilmesi sürecinin en önemli aşaması Hacking'in dinamik nominalizm olarak ifade ettiği kavramdır. Sayım eylemini gerçekleştirebilmek için sayılacak nesnelere ihtiyaç vardır. Bu işleyiş, Hacking'in katmanlı anlatımıyla, genelleştirmelerden kaçınarak ve her vakaya özgü bir perspektifle açıklanır. Dinamik nominalizm kavramı genel olarak yine Foucault'nun tarihsel nominalizminden etkilenmiş fakat kavrama oldukça özgün bir anlam katmanını eklemiştir. Tartışma aslına bakılırsa oldukça eskidir. Orta çağ düşüncesinde 14. yüzyıla kadar olan süreç nominalizm-realizm tartışmalarının en yüksek seviyede cereyan ettiği dönemdir. Özetle, realistler doğada insan dışı belirli evrensel yapılar-tümeller olduğunu bizlerin bu yapıları zihninle keşfedebileceğimizi ve yine belirli benzerlikler, ayrımlar aracılığıyla sınıflandırabileceğimizi söylerler. Nominalist gelenek ise realistlerin tersine tümellerin var olmadığını sadece tikellerin mevcut olduğunu, zihnimizdeki kategorilerinse sadece birer adlandırma olduğunu ve bunların herhangi bir gerçekliğinin olamayacağını ifade ederler. Foucault ise bu tartışmaya görkemli bir ruh katarak evrensel apriorilerin olmadığını, insanların, kavramların, sınıflandırmaların da birer tarihi olduğunu ve evrensel gibi görünen fenomenlerin tarihsel ilişkiselliklerle "inşa edildiğini" söyler. Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu* eserinde

yapmaya çalıştığı şeyi şöyle açıklar: “Hem teorik hem de yöntemsel bir karardan yola çıkıyorum: evrensellerin var olmadığını varsayalım. Bu noktada tarihe ve tarihçilere şu soruyu soruyorum: Devlet, toplum, hükümdar, tebaa, vb. bir şeyin varlığını a priori kabul etmediğiniz takdirde nasıl tarihi yazabilirsiniz?” (Foucault, 2015: 5).

Burada Hacking’in nominalizminin Foucault’ya yakınsadığı yer önemlidir. Her iki düşünüre göre dünyada önceden belirlenmiş yapılar yoktur (Datta ve Hanemaayer, 2021: 511). En azından insana özgü yapılar ve kategoriler çoğunlukla doğa bilimlerinin getirdiği bir tür kötü alışkanlıkla hiç itiraz edilmeksizin gerçekleştirilir ve insanlar tarafından kabul edilir. Hacking insanların bu durumu itirazsız kabul etmelerini şaşırtıcı bulur. Realist düşünürler için dünyadaki nesneler rahatlıkla sınıflandırılabilir. Yosunlar ya da yıldızların sınıflandırılmasında hiçbir sorun yoktur fakat konu insanların sınıflandırılmasına gelince işler karışır. Örneğin realistlere göre tüberküloz hastalığı sadece bir hastalık değil ahlaki sapmaların bir sonucuydu, bütün 19. yüzyıl Avrupa kültürü bu hastalığın merkezine bu sapmayı koydu. Fakat zamanla tüberkülozun kökeninde yavaş bölünen ve bizlerin yok edebileceği basiller olduğunu “keşfettik”. İnşa edilen “tüberkülozlu insan” o yüzyılda kaldı ve yok oldu (Hacking, 2002: 105). Hacking açısından asıl mesele bir fenomenle ilgili “bilimsel gerçekliliğin” inşası ya da kurgulanması sürecinin altında yatan gerçekliklerdir. Foucault gibi onun için de örneğin “delilik” fenomeni ya da “çoklu kişilik bozukluğu” ile ilgili sorulması gereken ilk bilimsel ve sezgisel soru, bu kavramların inşasının altında yatan politik işleyişin ne olduğudur. Rouse’un altını çizdiği gibi, bir olgunun sosyal olarak inşa edildiği ifade edilince burada ne söylendiği değil ne yapıldığı daha önemlidir. Hacking’in arzusu dünyayı açıklama biçimlerimizin “kaçınılmaz” evrenselliklerini sarsmaktır. Bir şeyin sosyal olarak kurgulandığını söylemek aslında genel kabul görmüş bakış açılarına meydan okumak ve bir tür performatif işlev ile iktidar ilişkilerini deşifre etmektir (Rouse, 2002: 72).

Hacking eserinde dinamik nominalizm kavramını açıklarken meseleye klasik nominalizmi eleştirerek başlar. İlk eleştirisi klasik nominalizmdeki kategorilerin gerçek olmayıp sadece zihnimizdeki adlar olduğu üzerinedir. Hacking çoğu kategorinin doğadan geldiğini ve gerçek olduğunu söyler. İkinci eleştirisi kategorilerin statik, donuk olduğu ve sınıflandırdıkları şeyle hiçbir şekilde etkileşime girmemeleri iddiası üzerinedir, Hacking’e göre, belirli bir insan kategorisi ya da insan doğasının zaten mevcut olduğu ve bürokrat ya da araştırmacıların bu insan tipini tarihin bir anında keşfettiği anlatısı doğru değildir. Aksine bu kategori icat edilir edilmez bu kategoriye giren “insanlar” ortaya çıkar ve kategorinin söylemi ile ilişkilendirir (Hacking, 2002: 106).

Hacking kavramın işleyişini açıklarken iki vektörden bahseder. Bunlardan ilki yukarıdan aşağıya işleyen ve etiketlemeyle pratikleşen vektördür. Buna göre, belirli kategorizasyonlar ve sınıflandırmalarla uzmanlar tarafından “yaratılan” bir “gerçeklik” sayesinde insanlar oluşturulur. Etiketlenen insanlar da sonuç itibarıyla pasif birer özne olmadıkları için bu sınıflandırmalara tepkiler verirler, bu ise ikinci vektördür. Bu tepkiler bazı etiketler için oldukça sert iken bazıları için yumuşaktır. Örneğin, politik kimlik hareketlerinin aşağıdan uyguladıkları vektör yani direnç uzmanların oluşturdukları kategorik alanı revize etmelerine sebep olur. Bununla birlikte yine örneğin çoklu kişilik bozukluğunda bu vektörel direnç çok daha düşük dozda kalır (Hacking, 2002: 111). Dinamik nominalizm için çarpıcı bir örnek alkolizm üzerinedir. Hacking, alkolizm kavramı ortaya çıktığı anda kategorinin önceden sadece “gereğinden kısmen fazla alkol” tüketen bireyleri içine alan bir tanıya dönüştüğünü ve döngüsel etkiyle beraber -kaçınılmaz bir biçimde- bu bireylerin artık bu tanıya göre davrandıklarını belirtir. Sveinsdóttir’in aktarımıyla bu durumda kişi iki farklı tanımlamayla baş etmeye çalışır. İlk olarak ahlaki açıdan kötü ya da başarısız birisi

olduğu üzerine bir söylem inşa edilir ya da ikinci olarak durum tıbbileştirilir ve bedensel olarak hasta birisi olduğuna ikna edilir. Her iki durumda da teşhis konulan kişi zamanla kendisini böyle görmeye başlar ve Hacking'in döngüsel etki yasasına bağlı olarak bu yeni durumu kabullenir ve ikna olur (Sveinsdóttir, 2015: 886).

2. Kimlik Hareketleri Tartışmalarında Hacking'in Rolü ve Katkısı

Hacking'in tarihsel ontoloji ve dinamik nominalizm gibi kavramları sadece belirli spesifik kategorilerin oluşmasındaki işleyişi deşifre etmez. O, bu kavramlar dolayısıyla aynı zamanda, ırk, sınıf ya da cinsiyet gibi daha kapsayıcı ve majör kimliklerin inşasını kamusal düzlemde tartışır. Tüm bu kimliklerin birer sosyal inşa mı oldukları veya zaten verili evrenseller olarak mı düşünüldükleri aslında bizi oldukça eski bir tartışma olan ve yukarıda değinilen nominalizm-realizm tartışmasına götürür. Kuşkusuz bu tartışma çok uzun zamandır literatürde yer almakta ve oldukça kılcallanmış bir seyrinde devam etmektedir. Bununla birlikte kimlik siyasetinin kuramcıları sadece birer teorisyen değil aynı zamanda belirli bir praksis alanının içerisinde olduklarından dolayı bu mikro tartışmalar sonuçta pragmatik ve işlevselci bir noktaya evrilebilir. Çok genel söylemek gerekirse, bu kuramcıların kaçınmaya çalıştıkları nokta anti-özcülüktür. Politik bir tavır olarak modern kimlik hareketlerinin ana eksenini doğal olarak olabildiğince geniş bir şemsiye açmaktır dolayısıyla örneğin “kadın hareketi” gibi bir kategorinin içerisine hangi politik öznelerin alınacağı veya kimlerin dışarıda bırakılacağı meselesi önemlidir. Hem özcü olmayacak hem de olabildiği kadar kapsayıcı olacak bir hat oluşturmak tartışmaların temel düğüm noktasıdır. Bu tartışmalarda sadece feminist hareket için değil ırk yada cinsiyet hareketleri için de geçerli olmak üzere kimliğin ontolojisini açıklama biçimi oldukça kritiktir. Evrensel bir “kadınlık” ya da “ırk” var mıdır yoksa tüm bu kimlikler belirli tarihsel dinamiklerle mi inşa edilmiştir? Buna verilen yanıtlar kimliğin ontolojisinin ne olduğunu belirler. Fakat bu durum kuram için görüldüğünden daha zor patikalar açar. Örneğin özcülükten kaçınmak için klasik nominalizmi benimserseniz “kadınlık” diye bir şey yoktur gibi savurgan bir noktaya evrilebilirsiniz. Yani mesele, hem özcülükten kaçınmak ama bir noktada da yukarıda bahsedilen şemsiyeye de bir ad koyabilmektir. Tek bir kadınlık yoktur fakat tüm farklı “kadınlık” ları içine alacak bir kavram da mutlaka gereklidir.

Feminist teorinin önemli isimlerinden birisi olan Butler, hem feminist düşüncüyü hem de toplumsal cinsiyetle ilgili yerleşik bakış açılarını eleştirmiş ve bu bakış açılarının değişmesinde oldukça etkili olmuştur. Butler toplumsal cinsiyet kavramının belirli aygıtlar sistematığının işlenmesi olarak tanımlar, ona göre:

“Toplumsal cinsiyetin bir norm olduğunu öne sürmek ortada dişillik ve erillik ilişkisi normatif görüşler bulunduğunu söylemek değildir tam olarak -ki böyle normatif görüşler elbette mevcuttur. Toplumsal cinsiyet tam olarak ne "olduğumuz" ne de "sahip olduğumuz" bir şeydir. Toplumsal cinsiyet aldığı ara-hormonal, kromozomal, psikik ve performatif- biçimlerle birlikte, eril ve dişil olanın üretilmesini ve normalleştirilmesini sağlayan aygıttır...” (Butler, 2020: 62).

Butler için toplumsal cinsiyet özellikle performatif pratiklerle inşa edilen, dinamik ve karmaşık bir ilişkiler bütünüdür. O, çok alıntılandığı üzere performatif pratikleri genel olarak tekrara dayanan gündelik davranışlar, jestler, hitaplar, okul ve aile içi tekrarlarla ilişkilendirir. Bununla birlikte bizim açımızdan asıl önemli olan şey, Butler'in Beauvoir eleştirisi dahilinde, bunun bilinçli bir özne tarafından gerçekleştirildiği ve yine bilinçli evrensel özneler tarafından dikte edildiği üzerinedir. Butler'de bir inşa elbette vardır fakat bu inşa kartezyen bir mekanizmayla işlemez. Beauvoir'a dönmek kaydıyla, başka bir feminist boyut ise kültürel-ilişkiselci inşacılarıdır. Butler'e göre toplumsal cinsiyetin inşası çoğu feministe göre ilişkisel ve kültürel bir süreç sonunda gerçekleşir. Kültürel olarak gerçekleştirilen inşa öncesi bir fail-özne mevcut değildir,

birey kültürün belirli yasaları tarafından biçimlendirilir. Lakin bu bakış açısı da aslında katı bir toplumsal-kültürel determinizmle ilişkilidir. İkinci grup aslında ilerici gibi görünen tutumlarına rağmen yine de ilişki öncesi tözsel bir anatomi-bedeni varsaydıklarından dolayı kaçınmaya çalıştıkları tözsellik tuzağına düşerler. Dolayısıyla iktidar lehine “ham bir kadınlık” tanımını çerçevesinde tözsel bedenin ve dolayısıyla “kadınlığın” aşkınlaştırılması imkanı doğar (Hormonlar, doğurganlık, fiziksel güçsüzlük vs.). Öte taraftan Butler, Simone de Beauvoir’ın toplumsal cinsiyet inşası meselesine değinirken, belirtildiği gibi belirli bir evrensel *cogitoyu* ima ettiğini ve inşa sürecinde bu bilinçli failin aktör olarak bulunduğunu açıklar. Ayrıca beden, Simone de Beauvoir için de tözsel bir şeydir ve bu tözsellik aslında yerli yerinde dururken onun üzerine toplumsal cinsiyet inşa edilir. Halbuki Butler’e göre beden denilen şey henüz mevcut değilken dahi kültürel olarak yorumlanmış ve haritalandırılmıştır dolayısıyla toplumsal cinsiyet öncesi bir cinsiyetin var olamayacağı Butler’in temel argümanıdır. Görüldüğü üzere bahsedilen iki hattın problemleri beden varsayımlarında ortaya çıkar, beden ya üzerinde kültürel kodların işlendiği bir alan-ortam ya da bilinçli bir öznenin müdahale edip kendisi için kullanabileceği bir araç gibi düşünülür. Beauvoir ve takipçileri sadece dişil toplumsal cinsiyetin damgalandığını ve burada da evrensel özne ile eril toplumsal cinsiyetin çakıştığını iddia ederler. Dolayısıyla kadınlık denen cinsiyetin sadece beden üzerinden düşünüldüğünü ve erkeklerin de bedenden aşkın bir varlık-bilinç olarak yüceltildiklerini öne sürerler. Beauvoir’a göre kadın erkeğin ötekisidir, kadın imleyen-özne ve imlenen-öteki çerçevesinde bir eksiklik olarak kurulur. Butler bu yanlış temsili Batı’ya özgü hegemonik temsil sistemine ve özneyi yapılandıran töz metafiziğine bağlar. Buna göre özne, özsel ve rasyonel bir varlıktır ve bu evrensel özne bilinci sayesinde müzakere edebilir ve akıl yürütebilir fakat sonuç olarak toplumsal cinsiyet denen şeyin aynı zamanda mağduru da olabilir. Sonuçta erkeklerin kadın sorununu çözemeyeceklerinin gerekçesini açıklarken, onların bu durumda davanın hem yargııcı hem de tarafı olacağı söylemini kullanan Beauvoir, yukarıda bahsedilen erkek ve dişinin farklı konumlarına gönderme yapar (Butler, 2014: 53-58). Butler makalenin genelinde bahsedilen feminist kuramcıların aynı zamanda birer praksis öznesi olduklarını ispatlarcasına, kendi toplumsal cinsiyet kavramını açıp bahsettiği normlardan nasıl bir çatlak yaratılabileceğinin kaygısını şöyle ifade etmiştir:

“...Elbette, böyle bir teori, yapılandırmaya vurgu yapan bir projenin merkezine, seçen bir özne figürünü -hümanist- geri getirecektir; bu, böyle bir kavrama oldukça karşıt görünmektedir. Ancak cinsiyetine karar veren bir özne yoksa ve aksine cinsiyet, özneyi belirleyen şeyin bir parçasıysa, cinsiyet pratiklerini eleştirel eylemlilik alanları olarak koruyan bir proje nasıl formüle edilebilir? Eğer toplumsal cinsiyet, güç ilişkileri ve özellikle de çeşitli bedensel varlıkları yalnızca üretmekle kalmayıp aynı zamanda düzenleyen normatif kısıtlamalar aracılığıyla inşa ediliyorsa, bu üretken kısıtlamanın sonucu olarak toplumsal cinsiyet kavramından nasıl bir eylemlilik türetilir? Eğer toplumsal cinsiyet isteğe bağlı olarak takılıp çıkarılabilen bir yapaylık değilse ve dolayısıyla bir seçim sonucu değilse, kültürel determinizm tuzağına düşmeden toplumsal cinsiyet normlarının kurucu ve zorlayıcı statüsünü nasıl anlayabiliriz? Bu normların yalnızca toplumsal cinsiyetin etkilerini değil, aynı zamanda cinsiyetin maddiliğini de üreten ve istikrara kavuşturan ritüelleştirilmiş tekrarını tam olarak nasıl anlayabiliriz? Ve bu tekrar, bu yeniden ifade, görünüşte kurucu toplumsal cinsiyet normlarının eleştirel bir şekilde yeniden işlenmesi için de bir fırsat oluşturabilir mi?” (Butler, 1993: X).

Butler’in bütün teorik çabası hem bedensel bir öz hem de soyut, varsayılmış ve evrenselmiş gibi düşünülen özne ve bilinç kabulünden kaçınmaktır. Ona göre, toplumsal cinsiyet hem bedensel hem de zihinsel anlamda inşa halindedir ve bu “oluş” hali sonsuz bir akış içerisindeyken belirli bir öz varsaymak anlamsızdır. Dolayısıyla Beauvoir’ın iddia ettiği gibi süreci başlatan ya da işleyen bir eril-fail kategorisi yoktur, toplumsal cinsiyeti seçen bir mağdur-dişil bir kategori de

mevcut değildir. Tüm bu kategoriler belirli iktidar ve söylemsel pratiklerle inşa edilir. Butler'in altını çizdiği bu öznesiz süreç, Foucault'nun iktidar kavramsallaştırmasıyla oldukça ilişkilidir:

“İktidar bağınıtları hem kastidir, hem de öznel değildir... Bir dizi hedef ve amaç olmaksızın işleyen iktidar yoktur. Ama bu, iktidarın kişisel bir öznenin seçiminin ya da kararının sonucu olduğu anlamına gelmez; ne yöneten kast, ne devlet aygıtlarını denetleyen gruplar, ne en önemli iktisadi kararları alanlar, bir toplumda işler durumunda olan (ve o toplumu işleten) iktidar şebekesinin tümünü çalıştırabilirler...” (Foucault, 2007: 73).

Butler metinlerinde Hacking ayrıntısı yoktur fakat iki düşünürün kavramlarını ele alış biçimlerinde önemli rabitalar mevcuttur. Bununla birlikte Butler'in toplumsal cinsiyet katmanının sadece teorik bir düzlem değil aynı zamanda politik-kamusal mecralarda çok tartışılan ve pratikleştirilen bir ufuk çizgisi durumunda olması onu daha bilinir kılar. Hacking ise eserinde Butler'i oldukça önemli bir konuma yerleştirir ve onu “isyankar” olarak değerlendirir. Hacking'in feminist hareket ve Butler ile ilgili düşünceleri kısa fakat oldukça önemlidir. Hacking metninde bizim de vurguladığımız noktalara değinir. O, Butler dışındaki ana akım feminist düşünürlerin “yapı” kavramını görelî olarak sığ bir zemine oturttuklarını ve örneğin cinsiyeti sadece belirli sosyal ilişkiler ağına bağlı olarak düşündüklerini belirtir. Yine benzer şekilde başka feminist düşünürlere referans vererek, cinsiyetin fizyolojik olduğunu ve insan düşüncesinden önce geldiğini dolayısıyla onların, söylem ve iktidar ilişkilerinden önce belirli bir öz-cinsiyetin mevcudiyetine vurgu yaptıklarını belirtir. Hacking'e göre Butler'in müdahalesi bu anlamıyla çarpıcıdır, Butler bireylerin “tekrarlarıyla” cinsiyetlendiğini erkek ve kadın bedenlerinin verili olmadığını hatta toplumsal cinsiyet dışında genel olarak cinsiyetin de kültürel olarak inşa edildiğini belirtir. Dolayısıyla cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında Butler'e göre bir fark yoktur. Hacking Butler'in eski feminist görüşleri revize etmeye uğraştığını ve sosyal inşa kavramıyla yetinmediğini ona daha karmaşık hatlar eklediğini ifade eder. Butler'in aslında temel meselesi bu üretimi sağlayan toplumsal iktidar ilişkilerini deşifre etmektir (Hacking, 1999: 7-8).

Hacking ve Butlerin inşa kavramlarındaki benzerlikleri vurgulamak açısından belki de en önemli şey, inşadan önce verili bir öz ya da öznenin olmadığı üzerine olmalıdır. Hatırlanacağı üzere Hacking, belirli iktidar mekanizmalarıyla ve mutlak olarak amaçsallık koşulu taşımayan bir işleyişle ve tarihin belirli bir aşamasında bazı insan kategorilerinin-özelliklerinin inşa edildiklerini ifade ediyordu. Bu inşanın öncesinde, henüz “tanı” konulmadan tanının muhattabı kişiler mevcut değildi. İnşa ile beraber o toplumsal kategori ve bireyleri tarih sahnesinde yerlerini alıyorlardı. Benzer bir biçimde Butler de toplumsal cinsiyet öznesinin ve hatta cinsiyet öznesinin verili olmadığını, inşanın verili olandan yola çıkarak gerçekleşmediğini ve bu öznenliğin söylem-iktidar ve tekrarlar yoluyla inşa edildiğini belirtir. Dolayısıyla özne bu süreçler dahilinde oluşur ve görelî olarak sadece bir çıktı ve sonuçtur. Buradan hareketle her iki düşünürün kavramlarının da nominalist öğeler barındırdığını söylemek yanlış olmaz. Hem Hacking hem de Butler evrensel kimlik kategorilerinin olmadığını ve bunların tarihin verili bir anında inşa edildiklerini-inşa ediliyor olduklarını açıklarlar. Bununla birlikte onlar için inşa edilen kimlikler klasik nominalistlerin söylediği gibi sahte ya da sadece birer “ad” değildirler, onlar varoluşlarıyla, etkileriyle birlikte son derece gerçekler. Başka bir benzerlik ikilinin “döngüsel etki” ve “performativite” kavramlarıyla ilgilidir. Her iki kavram da aslında kimliklerin dinamik doğasına işaret eder. Hatırlanacağı gibi, Hacking'de dinamik nominalizm ve onun temel itkisi olan döngüsel etki ile birlikte kategori ortaya çıkar, bu kategoriler belirli normlar yaratır ve kişiler de bu normlara göre davranmaya başlarlardı. Dolayısıyla kişi o andan itibaren bu normların gölgesinde başka bir kimlik edinirdi. Butler'in performativite kavramında ise toplumsal cinsiyet yine belirli normların tekrarıyla oluşur. Butler'e göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet denen şey

edimselliklerle inşa edilir dolayısıyla her iki düşünürün kavramları için de “etkileşim” en önemli projeksiyondur.

Feminist literatürde gerçekçilik-nominalizm tartışmalarını kaleme alan çok sayıda düşünür mevcuttur; Spelman, Mikkola, Haslanger, Stoljar vd. Tüm bu tartışmaların çıkış noktası ise dogmatik bir nominalizm ile özcü realizm arasında bir ara yol bulmak üzerinedir. Bununla birlikte sık sık tekrarladığımız üzere temel mesele aslında feminist praksise en doğru katkıyı yapabilmektir. Butler de dahil olmak üzere bu çalışmalar steril bir ontolojik ya da epistemolojik evrende gerçekleşmez ve neredeyse hepsi politik bir topografya tarafından üst belirlenir. Tartışmaların neliği üzerine bir fikir olması açısından Stoljar’ın meseleyi ele alış biçimini aktarmak yararlı olabilir. Buna göre, Stoljar geniş bir literatür eleştirisinin ardından benzerlik nominalizmi kavramıyla bu güçlüklerin üzerinden gelinebileceğini ifade eder. Buna göre “kadınlık” denen kategorinin içerisine dahil olan kadınların birbirinden çok farklı hikayeleri vardır. Her kadının yaşadığı özgün deneyimler, hangi ırktan olduğu, kültürü, sınıfı ya da sosyal rolleri bu deneyimleri belirler. Bununla birlikte kadınların aynı zamanda birbiriyle kesişen “kadınlık halleri” de mevcuttur. Stoljar bunları şöyle özetler:

“İlk olarak, biyolojik olarak insan dışısı olmak ve yürüyüş veya ses kalitesi gibi diğer bedensel özelliklere sahip olmak; ikinci olarak, hem bedensel (hamilelik, doğum veya emzirme gibi) hem de sosyal (geceleri sokakta yürümekten korkmak gibi) belirli fenomenolojik özelliklere veya “yaşanmış deneyimlere” sahip olmak; üçüncüsü, tipik kadın kıyafetleri giymek gibi sosyal roller üstlenmek veya daha geniş toplulukta “kamusal” sorumluluklar yerine çocuk yetiştirme gibi “özel” sorumluluklar üstlenmek; ve dördüncüsü, kendilerini kadın olarak tanımlamak ve belirlediğim fiziksel ve diğer özelliklerin bir sonucu olarak kadın olarak adlandırılmak...”

Stoljar yukarıda ifade ettiği ortaklıkların kurulmasının zorunlu olduğunu öte türlü kadın kimliğiyle ilgili herhangi bir politik söylemin oluşturulamayacağını ve kaba bir nominalist yaklaşımın söylemi yok edeceğini belirtir. Bununla birlikte kadınlık ile ilgili tamamen evrenselleştirici bir söylemin de farklı olan tüm kadınlık deneyimlerini nötrleyeceğini iddia eder. Aslında Stoljar’ın önerisi nominalizm tartışmalarında çokça alıntılanan Wittgenstein’in aile benzerliği kavramını içermektedir. Buna göre farklı oyunların farklı özellikleri vardır, satranç zeka ve beceri, kart oyunlarında şans, çocuk oyunları ise eğlence gibi unsurları barındırır. Tüm bu farklı unsurlara rağmen bunların hepsi “oyun” olarak adlandırılır. Kadın sınıfı da oyun sınıfı gibi farklı özellikleri barındırır ve bireyin bu kavram çatısı altına girebilmesi için bu kümedeki tüm özellikleri değil belirli özellikleri taşıması yeterlidir. (Stoljar, 2011: 41-42). Bu yaklaşım özcülüğü-evrensellığı bertaraf ettiği gibi farklılıklara yaptığı vurguyla “kesişimsellik” kavramının da dolaşıma girmesine sebep olur. Buna göre, bireylerin farklı yaşam biçimleri, farklı kültürlerden gelmeleri, sınıfsal ve ırksal pozisyonlarının hepsi dikkate alınır. Dolayısıyla feminizm sadece beyaz, orta-sınıf kadınların bakış açılarını ve sorunlarını ele alan bir yaklaşım olmaktan çıkarılıp geneli içine alan bir hazneye dönüştürür (Limin ve Dacela, 2017: 5).

İrk meselesi de nominalizm tartışmalarının önemli alanlarından birisidir. Tıpkı diğer majör kimlikler gibi, onunla ilgili oluşturulan kategoriler, değerlendirmeler ve politik-kültürel göndermeler ve tüm bunların karşılık bulduğu toplumsal iktidar ilişkileri, ırkı bir problematik olarak karşımıza çıkarır. Genel itibariyle biyolojik bir sınıflandırma olarak düşünülen ırk, diğer doğa bilimlerindeki sınıflandırmaların tersine nötr bir pozisyonda kalamayıp toplumsal ilişkilerde belirli bir hiyerarşinin en temel göstereni haline gelmiştir. Bir toplumda “öteki ırklar” olarak etiketlenen insanlara olan bakış açısı ve genellemeler ile “makul” olan ırklar arasında oldukça derin bir fark vardır. Bununla birlikte ırk ile ilgili nominalizm tartışmaları tıpkı kadın hareketindeki tartışmalar gibi bir tuzağı barındırır, buna göre, ırk meselesine vulger bir nominalist

perspektiften bakıp ırk diye bir şey yoktur denildiği anda yukarıda bahsedilen sorunların izleri silinebilir. Irk inşa edilmiş de olsa gerçek bir şeydir ve bir çok somut etkiyi bünyesinde barındırır. Irk denen kavram yok ise bu durumda örneğin, Amerika'daki siyahilerin ya da hispaniklerin durumu kolayca istismar edilebilir.

Anthony Appiah, Hackingci nominalizmi ırk kategorisine uyarlayıp özellikle Amerika özelinde yaşanan tartışmaları oldukça verimli bir şekilde ele almıştır. Appiah'a göre:

“İrksal etiket insanlara bir kez yapıştırıldığında, bu etiketin neyi ifade ettiğine dair düşünceler – ki bu düşünceler etiketin uygulanmasından çok daha az uzlaşmaya dayalı olabilir – toplumsal etkilerini göstermeye başlar. Ancak bunların sadece sosyal etkileri değil, psikolojik etkileri de vardır ve bunlar, insanların kendilerini ve projelerini algılama biçimlerini şekillendirir. Özellikle, etiketler, benim “özdeşleşme” olarak adlandırmak istediğim şeyi şekillendirmek için işlev görebilir: Bir bireyin, mevcut etiketlere ve mevcut kimliklere atıfta bulunarak - kendi hayatı için planları ve iyilik kavramı da dahil olmak üzere - projelerini kasıtlı olarak şekillendirdiği süreç.” (Appiah, 1998: 105).

Appiah için ırkın toplumsal ve tarihsel bir gerçekliği vardır ve bu anlamıyla ırk bir sosyal inşadır, bu gerçeklik ve sosyal inşa kabulü onu Hacking'e yaklaştırır. Appiah, "ırksal" kimliğe dayanan çeşitli sosyal ve politik pratiklerin (ırkçılık, kölelik, "ırksal" kategorizasyon ve beyaz üstünlüğünü korumak için tasarlanmış yasal ve fiili gelenekler) varlığı nedeniyle Amerika'da üç temel kategorinin ortaya çıktığını belirtir. Bunlar, siyahlar, beyazlar ve doğululardır. Bu sosyal-kültürel kategorilerin yaratılmasını kolaylaştıran şey ırksal etiketler ve bununla uyumlu uygulamalardır. Sundstrom'un aktarımıyla ırk kavramı-yukarıda ifade edilen üç kategoriye içkin olarak-Amerikan sosyal, siyasi ve ekonomik manzarasının önemli parçaları olan yasaların, geleneklerin, değerlerin, adetlerin, sayısız alışkanlıkların ve sosyal alanların yaratılmasında kullanılmaktadır. Yani ırkların oluşumu ve pratik-hukuki süreçler ile bu pratikler üzerinden farklı ırkların sınır hatlarını belirlemek iç içedir. Ona göre etiketler, hükümet, bilim insanları, akademisyenler ve genel nüfus tarafından, etiketlenenlere yukarıdan uygulanır. Bu sınıflandırmaya uyumlu pratikler aracılığıyla etiketlenenler bu etiketlere uyarlar ya da fiili olarak uymak zorunda bırakılırlar. Dolayısıyla yasal ve fiili uygulamalar ile birlikte rıza aygıtı dışına çıkılarak, belirli bir yanal güç üzerinden inşa edilen sosyal düzen korunur. Appiah'ın savunduğu gibi, bu sosyal dinamik, Amerika'daki "ırksal" kimliğin arkasındaki mekanizmadır (Sundstrom, 2002: 199).

Sonuç

Hacking'in kuramı literatürde hala tartışılmaktadır. Onun tüm kavramları oldukça canlı bir şekilde karşımızda dururken bu kavramların tartışılmasının önemli olduğunu düşünüyoruz. Özellikle yerli literatürde Hacking bahsedildiği gibi pek karşılık bulamamıştır lakin bu alanın canlandırılması politik-kuramsal ethos için önemlidir. Hacking bizlere kapalı bir döngüsellik içerisinde steril bir tartışma vaat etmez, onun kavramları belirli bir politik alanda dinamikleşir ve standart teorilerin dışına çıkar. Bu anlamıyla özellikle kimlik politikalarıyla ilgili teorik çalışmalar yürüten düşünürler için Hacking'in kavramsal haritası önemli imkanlar sağlar. Hacking çalıştığı her temaya özel spesifik bir yol ve yöntem oluştururken evrensel apriorilerin dışında kalmaya çalışır. O, farklı öznellik biçimlerinin tarihsel olarak nasıl inşa edildiklerine odaklanırken, Foucault'nun nominalizmine oldukça yeni eklemeler yapar ve daha katmanlı bir hale getirir. Bunun dışında yine biyopolitikadan yola çıkarak “insan kurgulamanın” tarihsel izleklerini titizlikle arşırlar. Hacking evrensel ontolojilerin geçersizliğini ilan eder ve bunu hassas bir ampirizmle gerçekleştirir. O, felsefi söylemin ötesine geçerek araştırma nesnesini ampirik bir sorunsal haline getirir. Makale özellikle, Hacking'in bize sunduğu kavram setleri aracılığıyla

majör kimlik hareketleri özelinde, bu kimliklerin ve bununla bağlantılı olarak ön-varsayımların geçerliliklerini sorgulamıştır. Aynı zamanda kimlikle ilgili başka kuramsal tartışmalar da bu makalenin konusu olmuştur. Bu tartışmalarda, Hacking'in nosyonları sadece teoriyi ve tarihsel hakikatleri anlamamızı sağlamada bir büyüteç değil, aynı zamanda modern politik hareketlerin sınırlarını çizen bir potansiyel olarak karşımıza çıkar. Bu potansiyelin değerlendirilebilmesi de ancak -yine onun önerdiği gibi- ampirik olanla soyutlamalar arasındaki mesafe daraltılarak gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Appiah, K. A. (1998). *Race, Culture, Identity: Misunderstood Connections*. A. Gutmann ve K. A. Appiah (Ed.), *The Tanner Lectures on Human Values* (1. Baskı, s. 51-136) içinde. Princeton University Press.
- Berkovits, B. (2015). Foucault, Social Construction and Critique. I. Cvejic, M. Losoncz ve A. Zaharijević (Ed.), *Engaging Foucault Vol. 1* (1. Baskı, s. 58-71) içinde. Institute for Philosophy and Social Theory.
- Butler, J. (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. (1.Baskı). Routledge.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm Ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (4. Baskı). (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Butler, J. (2020). *Çöz(ül)en Cinsiyet*. (1.Baskı). (B. E. Aksoy, Çev.). Monokl Yayınları.
- Datta, R. P. ve Hanemaayer, A. (2021). Getting Real About Nominalism Again: Special Forum Introduction. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 51(4), 510-529. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12279>
- Foucault, M. (1984). *What is Enlightenment?* Michel Foucault, Info. <https://foucault.info/documents/foucault.whatIsEnlightenment.en/12.03.2026> adresinden tarihinde alınmıştır
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (2.Baskı). (H. Tanrıöver Uğur, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège De France Dersleri (1977-1978)*. (1.Baskı). (F. Taylan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu*. (1.Baskı). (A. Tayla, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?*. (1.Baskı). Harvard Univ. Press.
- Hacking, I. (2002). *Historical Ontology*. (1.Baskı). Harvard Univ. Press.
- Hacking, I. (2005). *Şansın Terbiye Edilişi*. (1.Baskı). (M. Morah, Çev.). Metis Yayınları.
- Koopman, C. (2015). *Two Uses of Michel Foucault in Political Theory: Concepts and Methods in Giorgio Agamben and Ian Hacking*. 22(4), 571-585. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12153>
- Limin, J. ve Dacela, D. M. A. (2017). *Ontology of Gender: The Trans Community in the Gender Realism and Gender Nominalism Discourse*. <https://www.semanticscholar.org/paper/Ontology-of-Gender%3A-The-Trans-Community-in-the-and-Limin-Dacela/af11b7d37dadbd5ba77755816f1780ca54067a1e> 13.04. 2026 tarihinde alınmıştır
- Losoncz, A.ve Gvozden, V. (2015). Foucauldian Methods of Ian Hacking. I. Cvejic, A. Losoncz ve A. Zaharijević (Ed.), *Engaging Foucault Vol. 1* (1. Baskı, s. 141-155) içinde. Institute for Philosophy and Social Theory.
- Martínez, M. L. (2022). Number and Things: Foucauldian Contributions to the Work of Ian Hacking. *Transversal: International Journal for the Historiography of Science*, (12). <https://doi.org/10.24117/2526-2270.2022.i12.02>

- Rajchman, J. (1983). The Story of Foucault's History. *Social Text*, (8), 3-24. <https://doi.org/10.2307/466320>
- Rouse, J. (2002). Vampires: Social Constructivism, Realism, and Other Philosophical Undead. *History and Theory*, 41(1), 60-78. <https://doi.org/10.1111/1468-2303.00191>
- Sparti, D. (2001). Making up People: On Some Looping Effects of the Human Kind - Institutional Reflexivity or Social Control? *European Journal of Social Theory*, 4(3), 331-349. <https://doi.org/10.1177/13684310122225154>
- Stoljar, N. (2011). Different Women. Gender and the Realism-Nominalism Debate. C. Witt (Ed.), *Feminist Metaphysics: Explorations in the Ontology of Sex, Gender and the Self*. (1. Baskı, s. 27-46) içinde. Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3783-1_3
- Sundstrom, R. R. (2002). "Racial" Nominalism. *Journal of Social Philosophy*, 33(2), 193-210. <https://doi.org/10.1111/0047-2786.00133>
- Sveinsdóttir, Á. (2015). Social Construction. *Philosophy Compass*, 10(12), 884-892. <https://doi.org/10.1111/phc3.12265>

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %100 oranda katkı sunmuşlardır.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.